ОБВІДНА СІМ'Ї КРИВИХ

Нехай дано рівняння виду

$$\Phi(x, y, C) = 0, \qquad (1)$$

де x і y – змінні декартові координати, а C – параметр, що може приймати різні фіксовані значення.

При кожному даному значенні параметра C рівняння (1) визначає деяку криву на площині Oxy. Надаючи C всі можливі значення, отримаємо *сім'ю кривих*, що залежить від одного параметра, чи, як часто кажуть, *однопараметричну сім'ю кривих*. Таким чином, рівняння (1) є рівнянням однопараметричної сім'ї кривих.

Означення. Лінія L називається *обвідною* однопараметричної сім'ї ліній, якщо вона в кожній своїй точці дотикається тієї або іншої лінії із сім'ї, причому в різних точках лінії L до неї дотикаються різні лінії даної сім'ї.

Приклад 1. Розглянемо сім'ю ліній $(x - C)^2 + y^2 = R^2$, де R – константа, C – параметр. Це – сім'я кіл радіуса R з центрами на осі Ox. Вочевидь, що ця сім'я буде мати обвідними прямі $y = R$, $y = -R$ (рис.1).

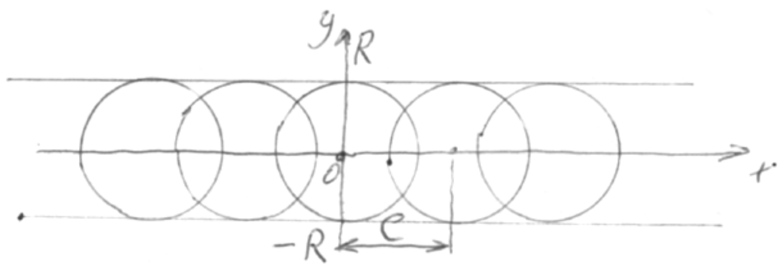

Рис. 1.

Знаходження рівняння обвідної даної сім'ї. Нехай дана сім'я кривих (1), що залежать від параметра C. Припустимо, що ця сім'я маю обвідну, рівняння якої можна записати у вигляді $y = \varphi(x)$, де $\varphi(x)$ – неперевно-диференційована функція. Розглянемо деяку точку $M(x.y)$, що лежить на обвідній. Ця точка також лежить на деякій кривій сім'ї (1). Цій кривій відповідає певне значення параметра C, яке при даних x і y визначається з рівняння (1): $C = C(x, y)$. Отже для усіх точок обвідної виконується рівність

$$\Phi(x, y, C(x, y)) = 0. \qquad (2)$$

Припустимо, що $C(x, y)$ – диференційована функція, що не є сталою в жодному інтервалі розглянутих значень x і y. З рівняння (2) обвідної знайдемо кутовий коефіцієнт дотичної до обвідної в точці $M(x.y)$. Продиференціюємо (2) по x, вважаючи, що y є функцією від x:

$$\frac{\partial\Phi}{\partial x} + \frac{\partial\Phi}{\partial C}\frac{\partial C}{\partial x} + \left(\frac{\partial\Phi}{\partial y} + \frac{\partial\Phi}{\partial C}\frac{\partial C}{\partial y}\right)y' = 0,$$

чи

$$\Phi'_x + \Phi'_y \cdot y' + \Phi'_C \left(\frac{\partial C}{\partial x} + \frac{\partial C}{\partial y} y' \right) = 0 . \qquad (3)$$

Далі, кутовий коефіцієнт дотичної до кривої сім'ї (1) в точці $M(x.y)$ знайдеться з рівності

$$\Phi'_x + \Phi'_y \cdot y' = 0 \qquad (4)$$

(C на даній кривій є сталою).

Припускаємо, що $\Phi'_y \neq 0$, в іншому випадку ми вважали б x функцією, а y аргументом. Оскільки кутовий коефіцієнт обвідної дорівнює кутовому коефіцієнту кривої сім'ї, то з (3), (4) отримуємо

$$\Phi'_C \left(\frac{\partial C}{\partial x} + \frac{\partial C}{\partial y} y' \right) = 0 .$$

Але оскільки на обвідній $C(x, y) \neq const$, то

$$\left(\frac{\partial C}{\partial x} + \frac{\partial C}{\partial y} y' \right) \neq 0 ,$$

тому для її точок має місце рівність

$$\Phi'_C (x, y, C) = 0 . \qquad (5)$$

Таким чином, для визначення обвідної маємо наступні два рівняння:

$$\begin{cases} \Phi(x, y, C) = 0 \\ \Phi'_C (x, y, C) = 0 \end{cases} \qquad (6)$$

Вірне і зворотне: якщо виключивши C з рівнянь (6) отримаємо рівняння $y = \varphi(x)$, де $\varphi(x)$ – диференційована функція, і при цьому значення $C \neq const$ на цій кривій, то $y = \varphi(x)$ є рівнянням обвідної.

Зауваження 1. Якщо для сім'ї (1) деяка функція $y = \varphi(x)$ є рівнянням геометричного місця *особливих точок*, тобто точок, де $\Phi'_x = 0$ і $\Phi'_y = 0$, то координати цих точок також задовольняють рівнянням (6).

Дійсно, координати особливих точок можна виразити через параметр C, що входить в рівняння (1):

$$x = \lambda(C), \quad y = \mu(C). \qquad (7)$$

Якщо ці вирази підставити в рівняння (1), то отримаємо тотожність відносно C:

$$\Phi(\lambda(C), \mu(C), C) = 0 .$$

Диференціюючи цю тотожність по C, отримаємо:

$$\Phi'_x \frac{d\lambda}{dC} + \Phi'_y \frac{d\mu}{dC} + \Phi'_C = 0 .$$

Оскільки для особливих точок виконуються рівності $\Phi'_x = 0$, $\Phi'_y = 0$, то, як наслідок, для них також виконується рівність $\Phi'_C = 0$. Таким чином, координати особливих точок задовольняють рівнянням (6).

Отже, рівняння (6) визначають або обвідну, або геометричне місце особливих точок кривих сім'ї (1), або сполучення того і іншого. Таким чином, отримавши криву, що задовольняє рівнянням (6), необхідно додатково дослідити, є вона обвідною чи геометричним місцем особливих точок.

Приклад 2. Знайти обвідну сім'ї кіл

$$(x-C)^2 + y^2 = R^2,$$

Що залежить від одного параметра C.

Розв'язок. Обвідна визначається системою рівнянь

$$\begin{cases} (x-C)^2 + y^2 - R^2 = 0 \\ -2(x-C) = 0 \end{cases}$$

Виключаючи C з цих рівнянь, отримаємо $y^2 - R^2 = 0$ чи $y = \pm R$.

З геометричних міркувань ясно, що отримана пара прямих є обвідною, а не геометричним місцем особливих точок, оскільки кола, що входять у сім'ю, особливих точок не мають.•

Приклад 3. Знайти обвідну сім'ї полукубічних парабол

$$y^3 - (x-C)^2 = 0.$$

Розв'язок.

$$\left.\begin{array}{c} y^3 - (x-C)^2 = 0 \\ 2(x-C) = 0 \end{array}\right\} \quad \Rightarrow \quad y = 0.$$

Вісь Ox є геометричним місцем особливих точок (рис.2).

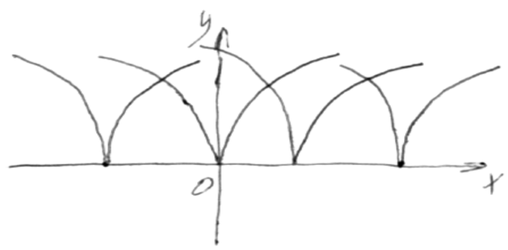

Рис. 2.

Дійсно, знайдемо особливі точки кривої

$$y^3 - (x-C)^2 = 0$$

при фіксованих значеннях C. Диференціюючи по x і y, знаходимо:

$$F'_x = -2(x-C) = 0,$$

$$F'_y = 3y^2 = 0.$$

Розв'язуючи сумісно три останніх рівняння, знайдемо координати особливої точки: $x = C$, $y = 0$. Таким чином, кожна крива даної сім'ї має особливу точку на осі Ox. При неперервній зміні параметра C особливі точки заповнять всю вісь Ox.•

ОСОБЛИВІ РОЗВЯЗКИ ДИФЕРЕНЦІАЛЬНОГО РІВНЯННЯ ПЕРШОГО ПОРЯДКУ

Нехай диференціальне рівняння

$$F(x, y, y') = 0 \qquad (1)$$

має загальний інтеграл

$$\Phi(x, y, C) = 0 . \qquad (2)$$

Припустимо, що сім'я інтегральних кривих, що відповідає рівнянню (2), має обвідну. Доведемо, що ця обвідна також є інтегральною кривою диференціального рівняння (1).

Дійсно, в кожній своїй точці обвідна дотикається до деякої кривої сім'ї, тобто має з нею загальну дотичну. Отже, в кожній загальній точці обвідна і крива сім'ї мають однакові значення x, y, y'.

Але для кривої із сім'ї числа x, y, y' задовольняють рівнянню (1). Отже, тому ж рівнянню задовольняють абсциса, ордината і кутовий коефіцієнт кожної точки обвідної. Але це і означає, що обвідна є інтегральною кривою, а її рівняння є розв'язком даного диференціального рівняння.

Оскільки обвідна не є, взагалі кажучи, кривою сім'ї, то її рівняння не може бути отримано із загального інтеграла (2) ні при якому частинному значенні C. Розв'язок диференціального рівняння, що не отримується із загального інтеграла ні при якому значенні C і має своїм графіком обвідну сім'ї інтегральних кривих, що входять до загального розв'язку, називається *особливим розв'язком* диференціального рівняння.

Нехай відомий загальний інтеграл (2). Виключаючи C із рівняння (2) і рівняння $\Phi'_C(x, y, C) = 0$, отримаємо рівняння $\Psi(x, y) = 0$. Якщо ця функція задовольняє диференціальному рівнянню (і не належить сім'ї (2)), то це і є *особливий інтеграл.*

Відзначимо, що через кожну точку кривої, що зображує особливий розв'язок, проходить як мінімум дві інтегральні криві, тобто в кожній точці особливого розв'язку порушується єдиність розв'язку.